

Doorlopende leerlijn cultuuronderwijs

groep 5

Dirk, leven in een middeleeuwse stad

Onze stad

Dirk, leven in een middeleeuwse stad

Onze stad

Inhoud

Inhoud	3
Leerlijn cultuuronderwijs.....	4
Inleiding	7
Opzet 'Onze stad'	8
Relevante kerndoelen	10
Erfgoed	11
Les 1 Introductieles op school door de eigen leerkracht	11
Les 2 Stadswandeling in de binnenstad door de vakdocent erfgoed.....	13
Media.....	14
Les 3 'Culemborg in kaart', mediales in de bibliotheek door de vakdocent mediawijsheid	14
Theater	15
Les 4 t/m 7 Serie theaterlessen op school door de vakdocent theater	15
Afsluiting door de leerkracht.....	16
Bijlage 1 Achtergrondinformatie	17
Bijlage 2 De vis wordt duur betaald!	19
Contactgegevens	22
Colofon	23

Leerlijn cultuuronderwijs

In het kader van de Brede School Culemborg is een leerlijn cultuuronderwijs opgezet voor de Culemborgse basisscholen. De leerlijn is een samenwerkingsverband van Bibliotheek Rivierenland, het Elisabeth Weeshuis Museum, Steunpunt Natuur- en Milieu-educatie Culemborg en een aantal zelfstandige kunstdocenten (deels aangesloten bij KunstEducatie Culemborg). Deze partijen hebben gezamenlijk lespakketten ontwikkeld en zetten vakdocenten in voor gastlessen op school en op locatie. De vakdocent erfgoed verzorgt lessen in samenwerking met vrijwilligers van het Elisabeth Weeshuis Museum en de Grote of Barbarakerk.

Vakgebieden

In de leerlijn worden de volgende cultuurdisciplines ingezet:

Beeldende vorming / theater / muziek (zelfstandige kunstdocenten / Kunsteducatie Culemborg)

Erfgoed (Elisabeth Weeshuis Museum)

Leesbevordering / mediawijsheid (Bibliotheek Rivierenland)

Natuur en landschap / gezond en voeding / techniek en duurzaamheid (Stichting Natuur- en Milieu-educatie Culemborg)

Omgevingsonderwijs en creativiteitsontwikkeling

De twee pijlers onder deze leerlijn cultuuronderwijs vormen omgevingsonderwijs en creativiteitsontwikkeling. Opeenvolgende jaarthema's beginnen bij de leerling zelf, waarna de wereld steeds groter wordt. Door leerlingen bewust te maken van hun relatie met de fysieke en sociaal/culturele omgeving, willen we bijdragen aan hun identiteitsontwikkeling. Met de inzet van verschillende cultuurdisciplines ontwikkelen leerlingen hun creativiteit. Creativiteit in de breedste van het woord. Niet alleen creatieve vaardigheden zoals acteren en schilderen, maar ook 21ste-eeuwse vaardigheden, zoals oplossingsgericht denken en kritisch mediagebruik. Deze vaardigheden kunnen ze verder uitbouwen door deel te nemen aan naschoolse cursussen en activiteiten, georganiseerd door de partners in deze leerlijn.

Kerdoelen

Elk programma in de leerlijn bestaat uit een combinatie van twee of meer cultuurdisciplines. Tijdens hun basisschool-carrière maken de leerlingen minimaal twee keer kennis met een discipline. De leerlijn sluit aan bij de kerndoelen voor het basisonderwijs. Alle programma's haken aan bij de leerlijnen Taal, Oriëntatie op jezelf en de wereld, en Kunstzinnige oriëntatie. In elk lespakket staan de relevante kerndoelen per programma vermeld.

Culturele competenties

Om de samenhang binnen en tussen onze programma's verder te verbeteren, starten we komend schooljaar met de implementatie van het SLO-leerplankader kunstzinnige oriëntatie. Daarbij werken we vanuit verschillende cultuurdisciplines gericht aan dezelfde culturele competenties van leerlingen. Ook krijgt reflectie een grotere rol in de programma's.

Het gaat om culturele competenties die noodzakelijk zijn bij het doorlopen van een creatief proces: oriënteren, onderzoeken, creëren en evalueren. Meer informatie: kunstzinnigeorientatie.slo.nl

Basispakket en extra programma's

De programma's worden gedurende het schooljaar aangeboden in vier blokken. Deelname is kosteloos voor de scholen van de Brede School Culemborg. Wel zijn aan deelname voorwaarden verbonden, welke dat zijn is in te zien op de website van de Brede School Culemborg: <http://www.bredeschoolculemborg.nl/>. Naast het basispakket bieden verschillende organisaties ook extra lespakketten aan die aansluiten bij de jaarthema's. Aan deze extra lespakketten zijn kosten verbonden.

Overzicht leerlijn cultuuronderwijs Brede School Culemborg

Titel	Jaarthema	Groep	Cultuurdisciplines
Kikker is kikker	Dit ben ik 1	1/2	Theater Literatuur
Toen alles anders was	Dit ben ik 2	1/2	Erfgoed
Lena het kippetje	Dit ben ik 3	1/2	Gezondheid & Voeding
Wij gaan op berenjacht	Waar ben ik? 1	1/2	Muziek Literatuur Natuur & Landschap Media
In de luchtballon	Waar ben ik? 2		Techniek
Willie het weeskind	Het hele jaar rond	3	Erfgoed Muziek Gezondheid & Voeding
Woningbouw	Hier wonen wij	4	Techniek Beeldend Media
<i>Dirk, leven in een middeleeuwse stad</i>	<i>Onze stad</i>	5	<i>Erfgoed Media Theater</i>
Struinen in de uiterwaarden	Typisch Nederlands 1	6	Natuur & Landschap Beeldend
Veelkleurig Nederland	Typisch Nederlands 2	6	Erfgoed Media Gezondheid & Voeding
Beeldenstorm in Culemborg	Overal en altijd 1	7	Erfgoed Beeldend Theater
Waterland	Overal en altijd 2	7	Natuur & Landschap Beeldend
WOII in Culemborg. Tolerantie en vrijheid	Overal en altijd 3	8	Erfgoed Media Techniek

Inleiding

Het programma 'Dit is mijn stad' voor groep 5 en 6 van het basisonderwijs bestaat uit een erfgoedmodule (drie lessen), een mediales en een aanvullende theatermodule (4 lessen).

In de erfgoedmodule maken de kinderen kennis met de middeleeuwse stad Culemborg. In 1318 kreeg Culemborg stadsrechten van zijn heer. Het was toen al een welvarende handelsplaats met een eigen kerk en een snel groeiende bevolking. Strategisch gelegen op een knooppunt van belangrijke waterwegen. De Culemborgers kregen nu het recht een muur om hun stad te bouwen, met poorten en grachten. Kortom, Culemborg werd een echte stad. Van dit middeleeuwse verleden is nog veel terug te vinden in de huidige binnenstad. Gedurende de erfgoedmodule zullen de leerlingen kennismaken met het middeleeuwse Culemborg. Een gedetailleerde omschrijving van deze module vindt u in hoofdstuk 1 van dit lespakket.

In de mediales verbinden de leerlingen hun kennis over de middeleeuwse stad Culemborg met de woonplaats die ze nu kennen. Ze gebruiken de foto's die ze tijdens de stadswandeling hebben gemaakt om een PowerPointpresentatie te maken. Hierin laten ze zien welke middeleeuwse elementen er vandaag de dag nog steeds te vinden zijn in Culemborg. Bij tijd over vullen ze dit aan met afbeeldingen vanaf internet, die bijvoorbeeld laten zien wat men at in de middeleeuwen, welke wapens gebruikt werden of welke kleding werd gedragen.

In de theatermodule maken de kinderen spelenderwijs kennis met het vak toneel, met het thema 'Dit is mijn stad' als uitgangspunt. Ze leren hun verbeelding te gebruiken in eenvoudige spelsituaties. Aan het einde van de lessenreeks vertellen ze een verhaal met behulp van de opgedane vaardigheden. Meer informatie vindt u op de volgende pagina in *Opzet van 'Onze stad'* en in het hoofdstuk 'Theater' in dit lespakket.

Opzet 'Onze stad'

Doelgroep

Groep 5 en 6 van de basisschool.

Culturele competentie:

Onderzoeken: leerlingen onderzoeken via erfgoed, media en theater kenmerken van Culemborg toen en nu:

- Experimenteren met kaartvaardigheden en fotografie.
- Middeleeuwse resten ontdekken. Welke functie hadden ze en hoe kun je dat zien?
- Foto's die ze zelf maakten tijdens de stadswandeling verwerken in een aantrekkelijke PowerPointpresentatie
- Je voorstellen hoe is het om een middeleeuwse Culemborger te zijn.

Lesdoelen:

- a. Leerlingen kunnen bekende plekken in de stad verbinden met een historisch verhaal
- b. Leerlingen krijgen extra informatie over de middeleeuwse stad door: oude kaart, beleving op locatie.
- c. Door middel van fotograferen (stap 1: nu) en fotobewerking (stap 2: vroeger) maken de leerlingen zich een voorstelling van hoe de plek in het verleden eruitzag en werd gebruikt. Bovendien ontwikkelen zij hun creativiteit op het gebied van fotografie en fotobewerking.
- d. De leerlingen zien verschillen en overeenkomsten tussen Culemborg in de middeleeuwen en nu.
- e. De leerlingen kunnen foto's downloaden vanaf Dropbox en deze toevoegen aan PowerPoint.
- f. De leerlingen kunnen een PowerPointpresentatie maken.
- g. Door middel van basistheatervaardigheden (zoals: beweging, houding, emotie enz.) verdiepen zij dit inlevingsvermogen en ontwikkelen zij hun creativiteit.

Het programma bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Een introductieles op school

Een les van 45 minuten door de leerkracht. Voor deze is een verhaal geschreven waarin de leerlingen kennismaken met personen, voorwerpen en plekken uit het Culemborg in de middeleeuwen. Dit verhaal dient als aanjager voor de stadswandeling. Zie bijlage 2.

2. Een stadswandeling / kort bezoek aan het Elisabeth Weeshuis Museum

Onder leiding van twee gidsen maken de leerlingen in twee groepen een interactieve stadswandeling. Ze maken foto's van plekken die een rol in het introductieverhaal hebben. Daarbij starten of eindigen ze met het nabouwen van middeleeuws Culemborg. Dit onderdeel duurt 90 minuten.

3. PowerPointpresentatie maken in de bibliotheek

Een mediales door de vakdocent mediawijsheid in de bibliotheek/weeshuis. De leerlingen verwerken de foto's die ze tijdens de wandeling hebben gemaakt. Ze gebruiken de foto's die ze tijdens de stadswandeling hebben gemaakt om een PowerPointpresentatie te maken.

Hierin laten ze zien welke middeleeuwse elementen er vandaag de dag nog steeds te vinden zijn in Culemborg. Bij tijd over vullen ze dit aan met afbeeldingen vanaf internet, die bijvoorbeeld laten zien wat men at in de middeleeuwen, welke wapens gebruikt werden of welke kleding werd gedragen.

4 t/m 7 Een serie theaterlessen op school

Vier lessen van 60 minuten door een theaterdocent op school. De leerlingen spelen situaties en personages uit het introductieverhaal na. Ze leren hoe je een verhaal speelt met een begin, een ontwikkeling en een slot.

Relevante kerndoelen

Mondeling onderwijs

1 De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.

Schriftelijk onderwijs

4 De leerlingen leren informatie te achterhalen uit informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.

Oriëntatie op jezelf en de wereld

50 De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas.

51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

52 De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het tijdvak 'Steden en Staten'.

Kunstzinnige oriëntatie

54 De leerlingen leren beelden te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken, en ermee te communiceren.

55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren. Daarbij kan het gaan om werk van kinderen, maar ook om werk van professionele kunstenaars

56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Erfgoed

Les 1 Introductieles op school door de eigen leerkracht

Het programma vervolgt met een introductieles door de leerkracht. Daarbij bereiden de leerlingen zich voor op de stadswandeling. Ook maken ze kennis met het thema Culemborg in de middeleeuwen.

Inhoud:

Culemborg is ontstaan als een marktplaats, gunstig gelegen op een knooppunt van waterwegen. Vissers, kooplieden en boeren uit de omgeving kwamen naar Culemborg toe om hun waren te verhandelen. Veel mensen kwamen naar de stad om er te wonen. Veel plekken, straten en gebouwen in Culemborg herinneren nu nog steeds aan die tijd.

Duur: 45 minuten

Gegeven door: de leerkracht zelf

Doel:

- De leerlingen leren dat Culemborg al in de middeleeuwen bestond.
- De leerlingen ontdekken dat veel straten en gebouwen in hun eigen omgeving in de middeleeuwen zijn gebouwd/ontstaan.

Vorbereiden:

- Doorlezen bijlage 1: Achtergrondinformatie.
- Klaarzetten ppt 'Les 1 Dirk'
- Verdeel de klas in groepjes van maximaal 4 kinderen.

Nodig:

- Bijlage 2: verhaal 'De vis wordt duur betaald!'
- Ppt 'Les 1 Introductieles' (meegeleverd met het lespakket)
- Lestas met inhoud: muts, mes, 8 setjes van elk 6 foto's, 8 kopieën moderne stadsplattegrond
(*De tas wordt 2-5 dagen voor de stadswandeling in de klas bezorgd, neem de tas mee terug naar het museum bij de wandeling.*)

Inleiding:

Vertel de leerlingen dat u een verhaal gaat lezen over een jongen die in de middeleeuwen in Culemborg woonde. U leest het verhaal 'De vis wordt duur betaald!' voor, met behulp van een aantal afbeeldingen (op het digibord).

Praat over het verhaal na. Welke voorwerpen komen in het verhaal voor die we nu niet meer gebruiken? (wambuis, bedstee, slaapmuts) Wat had Dirk aan? Waarom was dit de laatste dag voor Dirk om een streek uit te halen? Wat vinden de kinderen van de diefstal van Dirk? Hoe werden dieven in de tijd van Dirk bestraft? Hoe zou het ruiken in de stad van Dirk? (mensen gooiden hun afval op straat, in de gracht of op de grond, liepen heel veel dieren rond die hun behoefte deden op straat).

Kern:

Bekijk met de kinderen de moderne plattegrond van Culemborg, de laatste afbeelding van de Powerpoint-presentatie op het digibord. Welke straten uit het verhaal herkennen de kinderen? Schrijf deze straten op het bord.

Vervolgens deelt u de klas op in groepjes van maximaal vier kinderen. Elk groepje krijgt een set foto's, dit zijn afbeeldingen van de stad. Met behulp van de kopie van de moderne stadsplattegrond gaan de leerlingen de looproute van Dirk uit verhaal uitzoeken. De bedoeling is dat de leerlingen per groepje de foto's in de goede volgorde leggen. (Goede volgorde: Barbarakerk, Lange Havendijk, Lekpoort, Kolk, Vismarkt, Vier hoeken, Oude Vismarkt, Koestraatje, Ridderstraat, Achter de kerk, Binnenpoort, Grote Kerkstraat, Nieuwstad, Lange Havendijk)

Afsluiting:

Bespreek de opdracht klassikaal na.

Erfgoed

Les 2 Stadswandeling in de binnenstad door de vakdocent erfgoed

De stadswandeling is gericht op maximaal 32 leerlingen per bezoek. Het bezoek duurt ongeveer 90 minuten. Hierbij zijn twee begeleiders vanuit school nodig. Een voor elke groep leerlingen, aangezien de klas tijdens de wandeling in tweeën gedeeld zal worden.

Duur: 90 minuten

Gegeven door: de docent cultureel erfgoed / educatie vrijwilliger Elisabeth Weeshuis Museum

Wat gaan ze doen?

Na een korte introductie maken de leerlingen in twee groepen met een gids en een begeleider een interactieve stadswandeling, waarbij ze gaan fotograferen. Het museum zorgt voor camera's. Onderweg wandelen de kinderen langs een aantal kenmerkende overblijfselen van de middeleeuwse stad Culemborg:

- De stadsmuur
- De stadspoort
- De Grote of Barbarakerk (in de Grote Kerkstraat)
- Het Koestraatje
- Het stadhuis
- Een koopmanshuis
- Een middeleeuws straatje

De duur van het bezoek is ongeveer 90 minuten: groep 1 maakt eerst de maquette van middeleeuws Culemborg (15 min.) en begint daarna met de wandeling (70 min.). Groep 2 start met de wandeling en sluit af met de maquette.

Vorbereiden bezoek:

- In les 1 zijn de leerlingen in groepjes verdeeld.
- Voor les 2 gaan deze groepjes in twee delen het programma volgen. Verdeel vooraf in de klas deze groepjes in twee gelijke groepen.
- Voldoende begeleiding organiseren voor de reis naar het museum.
- Twee begeleiders vragen voor de wandeling zelf.

Verzamelen op het plein bij de ingang van het Elisabeth Weeshuis. De erfgoeddocent zal u en uw groep daar opvangen.

Na afloop worden de gemaakte foto's in een speciale Dropbox klaargezet waar de leerlingen tijdens de mediales in de bibliotheek toegang tot zullen hebben.

Media

Les 3 'Culemborg in kaart', mediales in de bibliotheek door de vakdocent mediawijsheid

Wat: Les media bij het thema: Leven in een middeleeuwse stad

Duur: 90 minuten

Waar: Mediaruimte Bibliotheek Rivierenland, Herenstraat 29, Culemborg.

Gegeven door: Lees-/mediacoach Bibliotheek Rivierenland

Meenemen: één USB-stick per tweetal

Lesdoelen:

- De leerling kent de verschillen tussen middeleeuws en modern Culemborg
- De leerling kent de belangrijkste fysieke en functionele kenmerken van zijn eigen woonplaats
- De leerling leert werken met Dropbox
- De leerling kan met digitale hulpmiddelen informatie produceren en bewaren
- De leerling kan (individueel en in groepsverband) een informatieve, persuasieve of kunstzinnige mediaproductie maken
- De leerling verbetert zijn presentatievaardigheden

Informatie algemeen:

- De leerkracht van de groep is gedurende de les actief aanwezig.

Inhoud van de les:

De leerlingen onderzoeken in het leerlijnthema **Onze stad** de ruimtelijke en functionele aspecten van hun eigen woonplaats toen en nu. Aan de hand van het verhaal over de jongen Dirk, maken de kinderen kennis met de middeleeuwse stad Culemborg. Tijdens de erfgoedlessen gaan ze op locatie een interactieve stadswandeling maken, waarbij verschillende overblijfselen uit de middeleeuwen bezocht worden en de leerlingen foto's maken. Vervolgens maken ze in de mediales een PowerPointpresentatie met als inhoud de foto's die ze zelf gemaakt hebben. Zodoende laten ze zien welke middeleeuwse elementen er vandaag de dag nog steeds te vinden zijn in Culemborg. Bij tijd over vullen ze de presentatie aan met afbeeldingen vanaf internet, die bijvoorbeeld laten zien wat men at in de middeleeuwen, welke wapens gebruikt werden of welke kleding er werd gedragen.

Indien het gewenst is de presentaties mee te nemen na de les, is het noodzakelijk dat de kinderen zelf een USB-stick meebrengen. Aangezien ze in een tweetal achter de pc werken, is één USB-stick per tweetal voldoende.

Theater

Les 4 t/m 7 Serie theaterlessen op school door de vakdocent theater

De theatermodule bestaat uit vier lessen van 60 minuten. De lessen worden gegeven door zelfstandige theaterdocent. Zij komt naar de klas. Het is de bedoeling dat de leerkracht actief aanwezig is tijdens de lessen.

Nodig:

- Een speellokaal of ruim lokaal met tafels aan de kant geschoven en stoelen aan één kant van het lokaal als publieksopstelling.
- Stoelen (voor ieder kind één), twee tafels en voldoende ruimte.

Inhoud:

Les 1: Uitbeelden

Er wordt een start gemaakt met het naspelen van het introductieverhaal, aan de hand van tableaux.

Les 2: Een personage spelen

In de volgende les vindt verdieping plaats in de vorm van het spelen van personages en zal daarbij vooral worden ingaan op het typematig spel.

Les 3: Verbeelding

Je kan pas een verhaal goed vertellen als je het zelf ook zo goed mogelijk voor je ziet. Daarnaast wordt er gewerkt met het illustreren van een verhaal door geluidseffecten (hoorspelachtig).

Les 4: Vertelling maken en presenteren

In les 4 presenteren de kinderen in groepjes een vertelling, een verhaal dat ze zelf hebben verzonnen dat zich afspeelt in Culemborg, op een plek waar ze tijdens de stadswandeling langs zijn gekomen. Hierbij kunnen ze gebruikmaken van de spelmethodes die ze in voorgaande lessen hebben geleerd.

Afsluiting door de leerkracht

Kijk met de leerlingen terug op het gehele programma.

- Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen Culemborg in de middeleeuwen en nu?
- Waarom is het leuker/handiger om in het Culemborg van nu te wonen dan in middeleeuws Culemborg?
- En andersom: zijn er dingen die toen leuker waren dan nu?
- Vinden jullie het belangrijk dat resten uit de middeleeuwen bewaard blijven? Waarom?
- Wensenlijstje: wat zouden jullie nog graag toevoegen aan de stad om het wonen leuker/handiger te maken?

Bijlage 1 Achtergrondinformatie

Ontstaan van de stad

In de huidige binnenstad was waarschijnlijk al voor 1250 een marktplaats. Bewoners uit omliggende dorpen verhandelden hier hun producten. Het was een zandige, hoger gelegen plek, die droog bleef tijdens overstromingen. En die waren talrijk in het rivierengebied.

Rond 1250 begint heer Hubrecht van Bosinchem met de bouw van de nederzetting Culemborg. Bij het huidige marktplein verrijzen de eerste (houten) huizen. Dat is vlakbij zijn kasteel. Zijn nakomelingen gaan zich 'heer van Culemborg' noemen. De nederzetting is hun persoonlijk eigendom.

Streekcentrum

De nieuwe nederzetting ligt gunstig, op het knooppunt van de rivieren de Lek en de Meer (de laatste loopt nu nog achter langs de huidige stadsboerderij en eindigt bij de rotonde aan het begin van de Zandstraat.) Boeren en vissers uit de omgeving komen er met bootjes naartoe om hun producten te verkopen. Vanaf de Linge varen schepen via de Bisschopsgraaf (het kanaal langs de Rijksstraatweg richting Geldermalsen) en de Meer naar de stad toe. Ook de Lek wordt veel bevaren. De Rijn tussen Schoonhoven en Keulen is een drukke handelsroute.

Markten

In de middeleeuwen is er in Culemborg al een wekelijkse warenmarkt op dinsdag, net als nu. Daar worden producten verkocht als haring, paling, tarwe, bonen, eieren, groente, boter en honing. En ook kippen, duiven, eenden, koeien en varkens.

Daarnaast kent Culemborg drie jaarmarkten. Behalve paarden, ossen en schapen zijn er ook producten uit verre landen te krijgen. Rondreizende handelaren trekken met hun spullen van de ene naar de andere markt. Er is ook muziek, er wordt gegokt en gedronken. Een chirurgijn of kwakzalver geneest ter plekke allerlei kwalen.

Van nederzetting tot stad

De bedrijvigheid rondom de markt trekt veel volk en Culemborg wordt snel groter. Kooplieden bouwen hun huizen direct aan het marktplein, waar zij hun zaken doen. Ook zijn hier herbergen voor handelaars van buiten de stad. In de straten achter het marktplein gaan veel ambachtslieden wonen: zoals schoenmakers, kleermakers, kuipers, de smid en bierbrouwers. In de veertiende eeuw telt Culemborg 1500 inwoners.

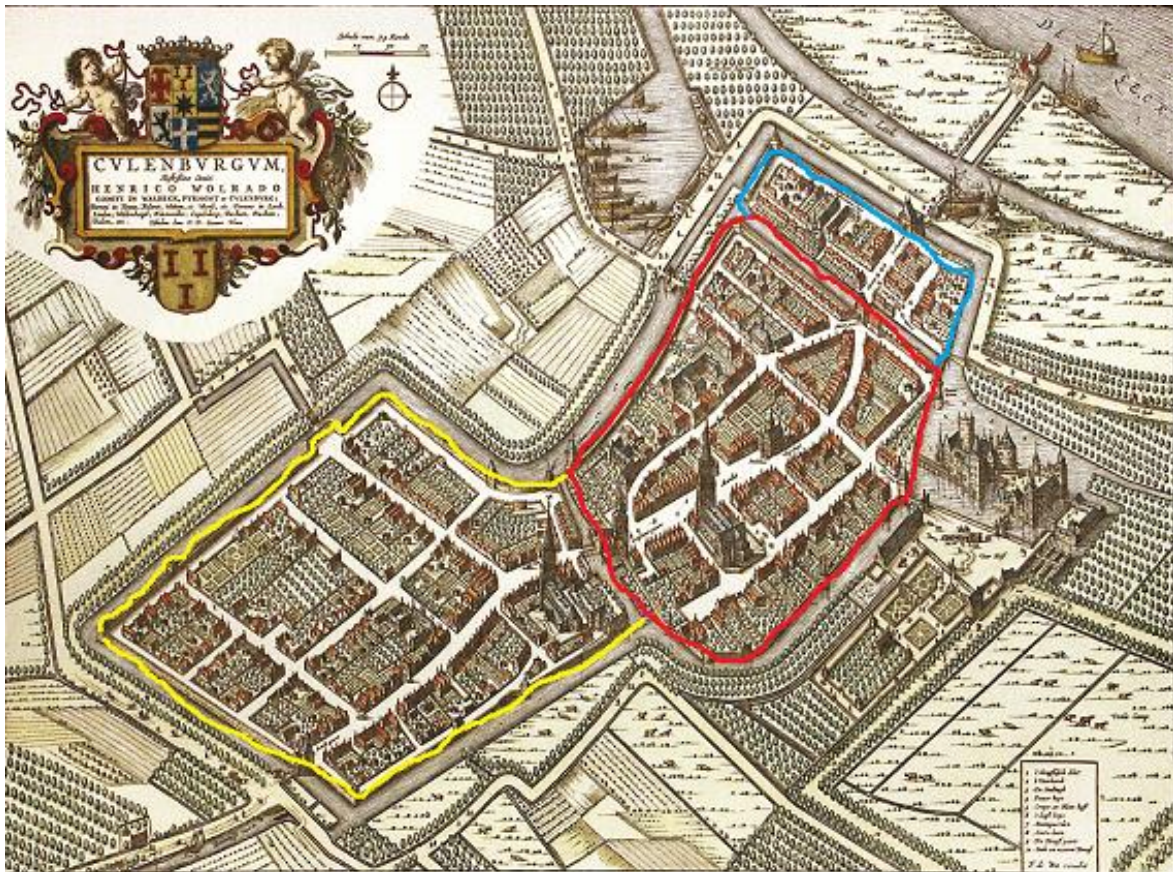
In 1318 besluit heer Johan van Culemborg dat de nederzetting een stad mag worden. Net als veel andere middeleeuwse plaatsen krijgt Culemborg stadsrechten. De Culemborgers mogen nu zelf hun stad besturen, zij mogen zelf recht spreken en ze hoeven ook minder belasting te betalen. In ruil hiervoor verwacht de heer dat de burgers van Culemborg hem helpen bij een oorlog of ruzie.

Driestad

Een van de eerste dingen die de Culemborgers doen, is een muur om hun stad heen bouwen. In de muur zitten op alle toegangswegen poorten. Die gaan 's avonds dicht en 's morgens weer open. Zo

zijn de Culemborgers beschermd tegen de vele roversbenden en legertjes die het platteland onveilig maken. Als extra bescherming wordt om de muur een gracht gegraven.

Eerst krijgt het oudste gedeelte van de stad, rondom de markt, een muur en grachten (rood). Maar de stad blijft groeien en er komt een nieuwe wijk bij: het Havenkwartier (blauw). Hier wonen de vissers en botenbouwers. Ook deze wijk krijgt muren en grachten. En Culemborg groeit nog verder. Er komt nog een nieuwe wijk bij: de Nieuwstad (geel). Hier wonen veel boeren. Deze wijk heeft zelfs een eigen kerk. De Nieuwstad krijgt ook zijn eigen muren, poorten en grachten.

De middeleeuwse stad Culemborg bestaat dus eigenlijk uit drie verschillende stadsdelen. Het werd daarom ook wel een Driestad genoemd.

Bijlage 2 De vis wordt duur betaald!

Het is nog donker als Dirk zijn ogen opendoet. Hij blijft even stil liggen in de warme bedstee. Dan glijdt hij tussen de dikke bedgordijnen door en stapt op de ruwe houten vloer. Meteen loopt er een rilling over zijn rug. Het is aardig fris zo in je hemd op de tochtige zolder. Op de tast trekt Dirk zijn kleren aan. Hoge kniekousen, een korte pofbroek waar hij zijn hemd zo'n beetje in propt en daaroverheen een leren wambuis. Dan zet hij pas zijn lekkere, warme slaapmuts af. Rolt hem op en stopt hem in zijn zak, want die zal hij straks nodig hebben.

[Afbeelding Dirk en slaapmuts]

Dirk sluipt naar beneden. Het stro op de aarden vloer ritselt zachtjes onder zijn houten klompen. Hij voelt voor de zekerheid in zijn zak of zijn mes er nog in zit. Dirk doet de voordeur open en glipt de straat op. Hij kijkt om zich heen. Mooi zo, de stadswacht met zijn lantaarn is nergens te bekennen. Het begint nu langzaam licht te worden. "Bimm bamm, bimm bamm," daar luidt de morgenklok van de Barbarakerk op de markt al. "Vijf uur," denkt Dirk. Van de Lange Havendijk loopt hij naar de Lekpoort. De poortwachter takelt net het grote valhek omhoog. "Zo, Dirk Jasperszoon," bromt hij. Dirk ziet hem denken: "Wat spookt die jongen hier zo vroeg uit?" Maar de poortwachter zegt niks en laat hem naar buiten, de stad uit. Hij glipt langs de vissers die al staan te wachten tot de poort opengaat. Het is dinsdag, dus is er markt vandaag!

Dirk is nu buiten de veilige bescherming van de stadsmuur. Boven de uiterwaarden hangt dikke mist en de zon komt nog maar niet door. De mist komt goed uit, vooral als je iets te verbergen hebt. Als je een stroper bent bijvoorbeeld. Iedereen weet dat je alleen met toestemming van de heer van Culemborg vis mag vangen in de Lek. Weer loopt er een rilling over zijn rug, maar ditmaal niet alleen van de kou.

Vandaag is Dirks laatste dag als kind: vanaf morgen is hij leerjongen. Hij gaat in de leer bij de metselaar. Daar gaat hij werken van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Alle klusjes doen die de meester-metselaar hem opdraagt en tegelijkertijd goed opletten, want hij moet het vak leren. Dat zal niet makkelijk zijn! Toch kijkt Dirk ernaar uit. Hij is al elf. Hoogste tijd dat hij gaat werken voor de kost! Maar eerst nog een laatste avontuur. Niet zomaar een streek uithalen. Iets doen, wat echt gevaarlijk is!

In gedachten hoort hij zijn moeder zuchten: "Jij groeit nog eens op voor galg en rad!" Zo vaak als zijn vader hem al niet afgeranseld heeft! Laatst nog. De buurman moest heel nodig en zat net te poepen boven de stadsgracht. Dirk had een grote steen in het water gegooid. Je had hem moeten horen brullen toen het water tegen zijn gat aanspatte. Dirk had zich een bult gelachen.

[Afbeelding plonsplee]

Dat is maar kattenkwaad. Wat hij nu van plan is, dat is pas echt gevaarlijk. Hij weet dat niet alleen vissers hun fuiken uitzetten maar ook stropers. De stropers hebben een speciaal plekje net buiten de stad. Die zetten 's nachts de fuiken uit en halen ze 's ochtends leeg. Een lekkere gestoofde paling... Dirk loopt al te watertanden bij het idee. Dus als hij nou eens eerder is dan de stropers... dan kan hij misschien wel een fuik leeghalen. Zo zal hij de dief bestellen, is dat geen goede mop?

Aan het einde van de Kolk ligt een bootje. Hij kijkt goed om zich heen. Ziet niemand hem? Opeens krijgt er een meeuw. Dirk schrikt op, zijn hart gaat tekeer. In een flits ziet hij het strenge gezicht van

zijn vader voor zich. Snel stapt hij in het bootje en begint hij te roeien. Langzaam verdwijnt Dirk in de mist. Dan is hij er eindelijk bij de fuiken van de stropers. De boot raakt de kant van de rivier. Hij trekt zijn pofbroek en kousen uit en pakt zijn mes en de slaapmuts uit zijn zak. Heel voorzichtig sluipt hij langs de oever. Dirk bijt op zijn lippen want het water is flink koud. Iets verderop staan de fuiken. Dirk pakt zijn mes en vliegensvlug snijdt hij het touw aan het eind van de fuik los.

[mes]

Hij graait met zijn handen tussen de spartelende palingen. Glibberig en glad zijn ze en het lukt maar niet om er een te vangen. Eindelijk heeft hij beet. Hij stopt de vis in zijn slaapmuts. Als Dirk nog een paling probeert te vangen, hoort hij in de verte stemmen. Hij wordt helemaal warm van binnen. Van trots, maar ook van schaamte. Hij is een dief en een stroper, wat zal zijn vader kwaad zijn. Er staat hem een ongelooflijk pak rammel te wachten. Hij hoopt dat zijn moeder zo blij is met de vangst, dat zijn wandaad vergeten en vergeven zal worden.

Gauw stopt Dirk zijn slaapmuts in zijn wambuis. Hij trekt zo snel als hij kan zijn kleren weer aan. Hij klimt in de boot en roeit voor zijn leven want hij hoort de stemmen vlakbij. De paling onder zijn wambuis spartelt flink heen en weer. In de verte ziet hij de Kolk uit de mist tevoorschijn komen, hij is er bijna. Zachtjes meert hij aan en loopt rustig richting de stad.

Bij de Lekpoort is het nu een drukte van belang. Vissers zijn bezig met hun vangst. Op de Vismarkt staan de visvrouwen achter hun kraampjes met verse zalm en paling. "Nu hoeft moeder lekker geen vis te halen," denkt Dirk. Verderop op de Vier Hoeken en de Oude Vischmarkt staan een paar boeren die hun oogst verkopen. Hun manden vol groente zien er altijd mooi uit: kolen, spinazie, sla, andijvie. Dirk is niet zo dol op groente. Hij eet liever vlees of vis.

Maar hij moet opschieten, dus hij duikt het Koestraatje in en loopt via de Ridderstraat en achter de kerk langs richting Binnenpoort. Handig ontwijkt hij de mensen die zich langs hem wringen op de hoge gedeeltes van de straat. In het midden ga je niet lopen, daar ligt zoveel troep. Opeens hoort hij een luid gevloek. Een vrouw heeft haar pispot leeggegooid vanuit de bovenverdieping van haar huis. Zo op de kop van een voorbijganger. De mensen die het gezien hebben, lachen zich rot. Dirk heeft geen medelijden met de man. Had-ie maar beter op moeten letten! Dat doet Dirk ook altijd, want voor je het weet sta je in een modderpoel. Of, nog erger, struikel je over een brok afval of over een rat en lig je met je gezicht in de drek. Of word je omver gelopen door een krijsend varken dat op de vlucht is voor een stel gillende kinderen, die weer achterna gezeten worden door blaffende honden. In de stad moet je goed uitkijken waar je loopt!

[Afbeelding pispot]

Dirk wil net de Grote Kerkstraat inlopen als er een enorm kabaal losbarst. Gegil en geschreeuw. "Houd de dief, houd de dief!" hoort hij. Dirk slikt, zijn maag trekt ineen, hij is ontdekt! Automatisch voelt hij aan zijn wambuis, die verraadt dat daar zijn buit zit. Hij zet het op een lopen. Er valt iets uit zijn broek, hij kijkt verschrikt om maar ziet niks. Hij rent de Grote Kerkstraat uit richting Binnenpoort. De poort staat open. Hij vliegt langs de poortwachter en kijkt wild in het rond. Er lopen handelaren uit Buren, Zaltbommel en Vianen schreeuwend rond die hun waren proberen te verkopen.

In een flits bedenkt Dirk opeens waar hij zich kan verschuilen. Hij rent door de Binnenpoort de Nieuwstad in. De poortwachter schreeuwt hem nog na maar Dirk is al weg. Hij rent richting het Jeruzalemklooster op de Zandstraat. Daar mogen ze me niks doen, denkt Dirk. Hij schiet de kloostertuin in richting de kapel, opent de oude houten deur. Hij hoort stemmen, maar ziet niemand. Het is donker in de kapel. Heel stilletjes kruipt Dirk in een hoek. Als hij gepakt wordt, wat dan? De

hand, waarmee hij diefstal gepleegd heeft, zal worden afgehakt. Hij zal aan de kaak worden gesteld op het stadhuis. Hij zal de schande altijd met zich meedragen.
Oh, oh, oh wat heeft hij toch gedaan? Wat moet hij nu?

Hij gaat op zijn hurken zitten. Hé, hij voelt zijn mes niet in zijn broekzak. Waar is zijn mes. Hij is zijn mes verloren. Als de stemmen verdwenen zijn, glipt Dirk voorzichtig zijn schuilplaats uit. Opeens heeft hij verschrikkelijke honger! Op een drafsje gaat hij naar huis aan de Lange Havendijk. Tijd voor het middageten.

Thuisgekomen loopt Dirk gauw door naar de werkplaats van zijn vader. Hij kijkt in het rond en stopt de paling in een ton. "Ziezo die is veilig," denkt Dirk. Het eten is klaar. Moeder dekt de tafel met houten kommen en houten lepels. Ze eten kippensoep en drinken er bier bij. Vader gooit een afgekloven botje op de grond, snuit zijn neus in de punt van het tafellaken en steekt een pijpje op. "Dat stuk ongeluk van een dief in de Grote Kerkstraat," begint hij. Dirk verbeeldt zich dat vader hem dreigend aankijkt en hij krimpt ineen. "Ze hebben hem gegrepen en in de Binnenpoort gesmeten. Wat zullen ze hem pijnigen!" Dirk denkt dat hij het niet goed gehoord heeft. Gegrepen? In de Binnenpoort gesmeten? Gaat het dan niet over hem? Wat een opluchting! Het gaat niet over hem. Dirk moet even lachen. Dan ziet hij zijn moeder kijken. "Waar zat jij eigenlijk?," vraagt ze. Dirk slikt, mompelt en humt wat.
"Die deugniet is lelijk op zijn gezicht gevallen!," vertelt vader. "Toen rolde zijn buit uit zijn zak! Allemaal munten, zo uit het Stadhuis gegrepen! Ik heb gehoord dat ze hem met z'n oor aan de deur van het stadhuis zullen spijkeren, dat zal hem leren!"

Wat is Dirk opgelucht. "Wat stelt het stelen van een paling nou nog voor, vergeleken bij diefstal uit het stadhuis?" Hij besluit het meteen maar te vertellen van de paling. Vader en moeder kijken steeds kwader. En dan is hij ook nog zijn mes verloren. Het eind van het liedje is dat hij van zijn vader een flink pak rammel krijgt. Moeder is wel blij met de paling. Terugbrengen gaat natuurlijk niet, dus zal ze hem morgen stoven en opeten. Maar morgen, dan eet Dirk bij zijn nieuwe baas. Dat is nog de ergste straf... is hij niet alleen zijn mes kwijt, hij loopt ook nog de gestoofde paling mis!

Contactgegevens

Voor organisatorische vragen:

Sjanne Emans, coördinator educatie
Elisabeth Weeshuis Museum
sem.erfgoed@gmail.com / 06 49 79 65 08

Lieneke Westerink, docent media
Bibliotheek Rivierenland
lieneke.westerink@bibliotheekrivierenland.nl / 06 19 10 64 80

Sandra van Wijk, docent theater
Theaterjuf Producties
sandravanwijk@theaterjuf.nl / 06 38 53 30 84

Voor inhoudelijke vragen:

Lucienne Bartels, cultuurcoördinator Brede School Culemborg
lucienne.bartels@gmail.com / 06 42 00 26 43

Voor technische vragen:

Liske Gräber, coördinator Brede School Culemborg
coördinatie@bsculemborg.nl / 06 18 06 20 47

Colofon

© 2015 Vakdocenten Brede School Culemborg

Het programma 'Dit is mijn stad' voor groep 5 en 6 van het basisonderwijs maakt deel uit van de leerlijn cultuuronderwijs Brede School Culemborg. De leerlijn is een samenwerkingsverband tussen zelfstandige kunstdocenten / Kunsteducatie Culemborg (kunstdisciplines), Bibliotheek Rivierenland (leesbevordering en media-educatie) en het Elisabeth Weeshuis Museum (cultureel erfgoed) en Steunpunt Natuur- en Milieu-educatie (Techniek en duurzaamheid, Natuur en landschap, Voeding en gezondheid).

Projectleiding en eindredactie

Lucienne Bartels, Lucienne Bartels Cultuuronderwijs

Samenstelling:

Erfgoedmodule

Lucienne Bartels

Elsebeth Hoeven, bureau mevrouw hoeven

Mediales

Lieneke Westerink, Bibliotheek Rivierenland

Theatermodule

Sandra van Wijk, Theaterjuf Producties

Met dank aan

Janneke Bonekamp, erfgoedconsulent Edu-Art

Deze versie is gebaseerd op het erfgoedproject 'Dirk, leven in de middeleeuwse stad Culemborg' (2003), samengesteld door de Projectgroep Erfgoededucatie Gelderland.